

Ορθόδοξος Συναξαριστής :: <https://www.saint.gr>

Άγιος Αντώνιος ο ομολογητής, επίσκοπος Θεσσαλονίκης

Επισκεφτείτε τον ιστοχώρο μας στην διεύθυνση: <http://www.saint.gr/4135/saint.aspx>
για περισσότερες πληροφορίες για τον βίο (ονόματα, βίντεο, ακολουθίες, φωτογραφίες
κτλ) καθώς και για τυχών ενημερώσεις - διορθώσεις.

Τελευταία ενημέρωση βιογραφίας: 30/7/2011 4:03:00 μμ

Δημιουργία εγγράφου: 23/02/2025 06:05:01

Σύνοψη

Τύπος εορτής: Εορτάζει στις 2 Νοεμβρίου εκάστου έτους.

Ημ/νια Βίου: 30/7/2011 4:03:00 μμ

Βιογραφία

Ενα εκτενές απόσπασμα του Βίου της οσίας Θεοδώρας της εν Θεσσαλονίκη (βλέπε 5 Απριλίου) με αυτόνομο χαρακτήρα, αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή που διαθέτουμε για το πρόσωπο του αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Αντωνίου του ομολογητή. Ο συγγραφέας του Βίου Γρηγόριος, κληρικός της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, παρεκκλίνοντας σκόπιμα από τη ροή της διηγήσεώς του για το πρόσωπο της οσίας Θεοδώρας, παρέχει στις παραγράφους 10 - 18 πολύτιμες πληροφορίες για την περίοδο της δεύτερης Εικονομαχίας και για το λίγο γνωστό πρόσωπο ενός εικονόφιλου εκκλησιαστικού ηγέτη, του αρχιεπισκόπου Αντωνίου. Η αυτοτέλεια που παρατηρείται στη δομή αυτών των εννέα παραγράφων δίκαια επιτρέπει να χαρακτηρίσουμε αυτό το απόσπασμα ως το «Βίο Ἄντωνίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ ὁμολογητοῦ», αφού ακολουθεί πιστά στην εσωτερική διάρθρωσή του όλους τους κανόνες που διέπουν τα αγιολογικά κείμενα.

Αφορμή γι' αυτή την εκτενή παρέκβαση του Γρηγορίου κληρικού υπήρξε η συγγένεια του Αντωνίου με την οσία Θεοδώρα, η οποία μαρτυρείται σε δύο σημεία του Βίου: αρχικά με έμμεσο τρόπο, κατά τη διήγηση της μοναστικής αφιερώσεως της κόρης της οσίας Θεοδώρας, της Θεοπίστης, στο μονύδριο του ευαγγελιστή Λουκά, όπου ηγουμένηε η αδελφή του Αντωνίου, Αικατερίνη («προσφέρουσιν Αἰκατερίνη τῇ Ἄντωνίου τοῦ ὁμολογητοῦ ἀδελφῆ, τοῦ καὶ προέδρου τῆς ἡμῶν χρηματίσαντος πόλεως, καὶ αὐτῆς συγγενοῦς καθεστηκυίας τῆς μακαρίας»), και με άμεσο τρόπο κατά την απαρχή της διηγήσεως του Γρηγορίου για τον αρχιεπίσκοπο Αντώνιο («έβουλόμην, ένταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, πολλῶν τῶν τῆς μακαρίας Θεοδώρας προσεχῶν καὶ γένους άνωτάτου τοὺς βίους διεξελεθεῖν, ...ἵνα ἴδητε τοὺς αὐτῆς προσγενεῖς, οἷα κατὰ Θεὸν ζῶντες ἐτύχχανον. ...Ἄντωνίου μόνου τοῦ ἡμῶν άρχιποιόμενος ἐπιμνησθεῖς, αὔθις τὸν λόγον ἐπ' αὐτὴν καὶ δὴ τρέψομαι»).

Με δεδομένη αυτή τη συγγένεια είναι δυνατό να προσδιορισθεί επαγωγικά ως τόπος καταγωγής του Αντωνίου η Αίγινα, από την οποία καταγόταν η οσία Θεοδώρα. Είναι, ωστόσο, αδύνατος ο προσδιορισμός του χρόνου, κατά τον οποίο μετανάστευσαν στη Θεσσαλονίκη ο Αντώνιος και η αδελφή του Αικατερίνη, ενώ άγνωστοι παραμένουν και οι λόγοι που προκάλεσαν αυτή τη μετανάστευση.

Η παιδεία και η φιλομάθεια του Αντωνίου δεν περιορίζονταν μόνο σε κείμενα της χριστιανικής γραμματείας, αλλά κατέστη κάτοχος και εγκυκλίου μορφώσεως. Σε νεαρή ηλικία ασπάσθηκε το μοναχικό βίο, ενώ η ευρεία μόρφωση που απέκτησε, και η ζωηρή φιλομάθειά του τον εφοδίασαν με υψηλή δογματική πανοπλία. Αποτέλεσμα όλων αυτών υπήρξε, σύμφωνα με το βιογράφο του, η εκλογή του στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της μητροπόλεως Δυρραχίου.

Η μη ύπαρξη στοιχείων για τους προκατόχους του Αντωνίου περιορίζει τον προσδιορισμό του χρόνου εκλογής του στα δεδομένα που παρέχει ο Βίος της οσίας Θεοδώρας. Κατά συνέπεια *terminus ante quem* για την εκλογή του Αντωνίου στον αρχιερατικό θρόνο της μητροπόλεως Δυρραχίου αποτελεί η αναζωπύρωση της Εικονομαχίας από τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε' τον Αρμένιο. Με δεδομένη την ομόφωνη μαρτυρία των πηγών, που τοποθετεί την έναρξη της δεύτερης Εικονομαχίας δύο χρόνια μετά την άνοδο του Λέοντος Ε' στον αυτοκρατορικό θρόνο, το χρονικό αυτό όριο πρέπει να προσδιορισθεί στο έτος 815 μ.Χ.

Αν και τα στοιχεία που αντλούμε από το Βίο της οσίας Θεοδώρας για την περίοδο της αρχιερατείας του Αντωνίου του ομολογητή στο μητροπολιτικό θρόνο της πόλεως του Δυρραχίου είναι λιγοστά, δεν είναι ωστόσο και τα μοναδικά. Η σημαντικότερη πηγή που διαθέτουμε γι' αυτήν την περίοδο είναι δύο επιστολές του οσίου Θεοδώρου του Στουδίτη, της ηγετικής μορφής των εικονοφίλων κατά τη δεύτερη Εικονομαχία, προς τον Αντώνιο· πρόκειται για τις επιστολές 462 (΄Αντωνίω τοῦ Δυρραχίου) και 542 (΄Αντωνίω ἐπισκόπῳ), σύμφωνα με την αρίθμηση που έλαβαν κατά την πρόσφατη κριτική τους έκδοση. Αν και η ταύτιση του παραλήπτη αυτών των επιστολών με τον αρχιεπίσκοπο του Δυρραχίου Αντώνιο, που καθίσταται γνωστός από το Βίο της οσίας Θεοδώρας της Θεσσαλονίκης, είχε παλαιότερα αμφισβητηθεί, σήμερα έχει γίνει καθολικά αποδεκτή· την ταύτιση αυτή, εξάλλου, επιρρωνύει η σύνδεση των πληροφοριών που παρέχει ο εν λόγω Βίος με μαρτυρίες που προέρχονται από τις δύο επιστολές.

Στην πρώτη επιστολή, για την οποία πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι είχε σταλεί στον Αντώνιο κατά τη διάρκεια της αρχιερατείας του στο Δυρράχιο, δηλ. προ του 815 μ.Χ., ο Θεόδωρος ο Στουδίτης (βλέπε 11 Νοεμβρίου) απαντά με απολογητικό ύφος σε προηγούμενη μακροσκελή επιστολή του Αντωνίου σχετικά με ένα περιστατικό κανονικής φύσεως. Το γενικότερο ύφος της επιστολής είναι ιδιαίτερα θερμό και διακρίνεται από μία τάση εγκωμιασμού του προσώπου του Αντωνίου, με χαρακτηρισμούς που φανερώνουν την ιδιαίτερη εκτίμηση και τον σεβασμό του οσίου Θεοδώρου προς αυτόν.

Το ίδιο πνεύμα διακρίνει και τη δεύτερη επιστολή, η χρονολόγηση της οποίας, με βάση εσωτερικές μαρτυρίες, προσδιορίζεται στην περίοδο της βασιλείας του Μιχαήλ Β', και ειδικότερα μεταξύ του Μαΐου του 826 μ.Χ. και του Νοεμβρίου του ίδιου έτους, που συνιστά την ημερομηνία θανάτου του οσίου Θεοδώρου του Στουδίτη. Η θερμότητα του ύφους των δύο επιστολών του Θεοδώρου Στουδίτη, επιτρέπει τη διατύπωση της υποθέσεως, ότι οι δύο άνδρες συνδέονταν με παλαιά προσωπική φιλία, που είχε ίσως αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια της εξορίας του Θεοδώρου Στουδίτη στη Θεσσαλονίκη το έτος 797 μ.Χ., λόγω του σχίσματος της ζευξιμοχειίας του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Στ'. Ο ίδιος, άλλωστε, σε επιστολή του προς το θείο του Πλάτωνα, περιγράφει αρκετά αναλυτικά την άφιξή του στην πόλη και τη θερμή υποδοχή που του επιφύλαξαν τόσο ο ύπαρχος της Θεσσαλονίκης όσο και ο αρχιεπίσκοπός της.

Έμμεση αναφορά στον Αντώνιο, κατά τη διάρκεια της αρχιερατείας του στη Μητρόπολη Δυρραχίου, συναντούμε και στην επιστολή 543 του Θεοδώρου Στουδίτη προς το μοναχό Διονύσιο, ο οποίος είχε δεχθεί τις νουθεσίες του θεοφιλεστάτου ημών πατρός και αρχιεπισκόπου του Δυρραχίου κατά της εικονομαχικής αιρέσεως, αλλά, όπως φαίνεται από το περιεχόμενο της επιστολής, δίχως αποτέλεσμα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει γι' αυτήν την περίοδο και η δημοσίευση μιας αρχιεπισκοπικής σφραγίδος του Δυρραχίου, το χασματώδες κείμενο της οποίας αποκαταστάθηκε ως εξής: «† Θεοτόκε βοήθει .../ίῳ ἀρχιε/[π]ισκό(πῳ) Δυρ/ραχιω(τῶν)»· η κατοχή της πρέπει να αποδοθεί κατά πάσα πιθανότητα στον Αντώνιο τον ομολογητή, κατά την περίοδο της αρχιερατείας του στο θρόνο του Δυρραχίου.

Τη διήγησή του για την αρχιερατεία του Αντωνίου στο μητροπολιτικό θρόνο του Δυρραχίου, διακόπτει αιφνιδίως ο Γρηγόριος κληρικός, για να αναφερθεί στην αναζωπύρωση της Εικονομαχίας κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Λέοντος Ε', δύο χρόνια μετά την άνοδό του στον αυτοκρατορικό θρόνο. Γίνεται εκτενής μνεία του διωγμού του Λέοντος Ε', που εξιστορείται με τα πιο μελανά χρώματα, ενώ στη συνέχεια η διήγηση επικεντρώνεται στον αντιρρητικό λόγο που εξεφώνησε ο Αντώνιος ενώπιον του αυτοκράτορος. Έχει ωστόσο επισημανθεί ένα σοβαρό πρόβλημα στην παράδοση του κειμένου αυτού του αντιρρητικού λόγου. Πρόκειται για την παράδοση δύο τελείως διαφορετικών κειμένων, εκ των οποίων το σωζόμενο στον αρχικό Βίο της οσίας Θεοδώρας εμφανίζει και μεγάλη εξάρτηση από την επιστολή του Μ. Φωτίου προς τον βασιλέα των Βουλγάρων, Μιχαήλ. Το περιεχόμενο εντούτοις και των δύο αντιρρητικών λόγων, που παραδίδονται ως εκφωνηθέντες από τον αρχιεπίσκοπο Αντώνιο, εμφανίζει εναργώς την ίδια χριστολογική βάση που χρησιμοποιείται και σε παρόμοιους αντιρρητικούς λόγους άλλων αγίων της εικονομαχικής περιόδου.

Η απάντηση του εικονομάχου αυτοκράτορος, μετά τη σθεναρή στάση του Αντωνίου, ήταν σκληρά βασανιστήρια, που του επέφεραν ανίατες πληγές και κλόνισαν την υγεία του, και τέλος η καταδίκη του σε εξορία.

Ωστόσο, μετά τη δολοφονία του Λέοντος Ε' από το Μιχαήλ Β' και την ανάρρηση του δευτέρου στον αυτοκρατορικό θρόνο, τα Χριστούγεννα του 820 μ.Χ., ο Αντώνιος ανακλήθηκε από την εξορία, ενώ δύο περίπου δεκαετίες αργότερα, μετά την παρέλευση "«τοῦ τῆς αἰρέσεως δεινοῦ χειμῶνος», ο Αντώνιος εξελέγη αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, πράξη που τον αποκαθιστούσε στο αρχιεπισκοπικό αξίωμα, το οποίο είχε στερηθεί βίαια κατά το διωγμό του Λέοντος Ε'.

Το όνομα του Αντωνίου ως αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, αναγράφεται στη δέκατη θέση, στον κατάλογο του Συνοδικού της Θεσσαλονίκης, ενός πολύ σημαντικού υστεροβυζαντινού κειμένου (15ος αιώνας μ.Χ.) για την επισκοπική και την εν γένει εκκλησιαστική ιστορία της Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με αυτό, προκάτοχός του υπήρξε ο Λέων ο Φιλόσοφος η Μαθηματικός, που διετέλεσε αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης από την άνοιξη του 840 μ.Χ. ως το τέλος της Εικονομαχίας, την άνοιξη του 843· για τον διάδοχο όμως του Αντωνίου παρουσιάζεται αρκετή σύγχυση στους συγχρόνους καταλόγους, οι περισσότεροι από τους οποίους, αγνοώντας ίσως το κείμενο του Συνοδικού, αναγράφουν το όνομα του Βασιλείου του ομολογητή. Ωστόσο, θα πρέπει κατά τη γνώμη μας να θεωρηθεί ακριβής η σειρά που ακολουθεί το Συνοδικόν στο σημείο αυτό, σύμφωνα με το οποίο τον Αντώνιο διαδέχθηκε ο Σισίνιος και εν συνεχεία ο Στέφανος (αρ. 11 και 12 αντίστοιχα), τα ονόματα των οποίων απουσιάζουν από τους περισσότερους συγχρόνους καταλόγους των επισκόπων της Θεσσαλονίκης, και όχι ο Βασίλειος ο ομολογητής, ο οποίος πρέπει να αρχιεράτευσε αρκετά χρόνια αργότερα, μεταξύ των ετών 862 μ.Χ. και 866 μ.Χ.

Ωστόσο, η αρχιεπισκοπική θητεία του Αντωνίου, μετά την εκλογή του στο θρόνο της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, υπήρξε βραχύβια. Στο Βίο τονίζεται πως ο Αντώνιος ο ομολογητής δεν πρόλαβε να εκτελέσει ούτε καν τα λειτουργικά αρχιερατικά του καθήκοντα, παρά μόνο τη χειροτονία ενός κληρικού, τον οποίο «άσυγκρίτω πίστει πρὸς τὸν κεχειροτονηκότα κινούμενοι οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας ἀκρότητος, τῷ ἐπωνύμῳ τοῦ κεχειροτονηκότος παρωνύμῳς ὠνόμασαν, εἰς μνήμην αἰώνιαν... ἔχειν τοῦτο γλιχόμενοι». Ο οσιακός θάνατος του Αντωνίου επήλθε λίγους μόλις μήνες μετά την αναστήλωση των εικόνων «τῇ δευτέρᾳ τοῦ Νοεμβρίου τῆς ἐβδόμης ἰνδικτιῶνος», δηλαδή στις 2 Νοεμβρίου του έτους 844 μ.Χ.

Η διήγηση του Γρηγορίου κληρικού συνεχίζεται με μία πολύ σημαντική πληροφορία για την ταφή του ιερού σκήνου του Αντωνίου. Το «“πανάγιον και ἀθλητικώτατον αὐτοῦ σῶμα» ενταφιάσθηκε στην αριστερή πλευρά του ναού του αγίου Δημητρίου και, πιο συγκεκριμένα, στο ταφικό παρεκκλήσιο του αγίου Ιωάννου του Βαπτιστού. Η πληροφορία αυτή συνιστά τη μοναδική γραπτή πηγή που διαθέτουμε σχετικά με τη χρήση αυτού του παρεκκλησίου ως ταφικού προσκτίσματος. Επιπλέον, η μαρτυρία του βιογράφου Γρηγορίου, ότι 46 χρόνια μετά το θάνατο του Αντωνίου μεταφέρθηκε για να ενταφιασθεί στον ίδιο τάφο το σκήνωμα ενός ακόμη αρχιεπισκόπου της Θεσσαλονίκης, ο οποίος δεν κατονομάζεται -είναι ωστόσο βέβαιο πως πρόκειται για τον αρχιεπίσκοπο Μεθόδιο, που αναφέρεται και στο Βίο του οσίου Ευθυμίου του νέου-, αποκαλύπτει την καθιέρωση της χρήσεως του παρεκκλησίου του Βαπτιστού Ιωάννου για την ταφή αρχιεπισκόπων της Θεσσαλονίκης. Η χρησιμοποίηση αυτού του παρεκκλησίου που βρισκόταν «έν τοῖς λαιοῖς μέρεσι» ως ταφικού χώρου, έχει ασφαλώς άμεση σχέση με το κιβώριο του αγίου Δημητρίου, το οποίο, σύμφωνα με τη μαρτυρία των πηγών, βρισκόταν στην αριστερή πλευρά («πρὸς τοῖς λαιοῖς πλευροῖς») του ναού.

Η πληροφορία αυτή επαληθεύθηκε από την αρχαιολογική έρευνα. Οι Γ. και Μ. Σωτηρίου εντόπισαν στη βόρεια πλευρά της βασιλικής του αγίου Δημητρίου τρία παρεκκλήσια, εκ των οποίων το πρώτο, αρχαιότερο των δύο άλλων, είναι νεκρικό πρόσκτισμα και στο δάπεδό του βρέθηκαν δύο πλινθόκτιστοι τάφοι. Από τους δύο ερευνητές είχε εκφρασθεί η άποψη ότι «εἰς ἓν ἐκ τῶν τριῶν παρεκκλησίων τούτων, τῶν εὕρισκομένων εἰς τὴν ἀριστερὰν (βορείαν) πλευρὰν τῆς βασιλικῆς, πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὸ ναῦδριον τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, εἰς τὸ ὁποῖον, συμφώνως πρὸς τὰ ἀναγραφόμενα εἰς τὸν Βίον τῆς ἁγίας Θεοδώρας, ἐτάφη ὁ ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἀντώνιος (843)». Ο Στ. Πελεκανίδης, σε μεταγενέστερη ανασκαφή, έφερε στο φως και άλλο νεκρικό πρόσκτισμα στη βόρεια πλευρά της βασιλικής του αγίου Δημητρίου, κάτω από το δάπεδο του οποίου «ἀνεσκάφησαν ὀκτὼ τάφοι κιβωτιόσχημοι ἀνὰ δύο». Με τις ανασκαφές αυτές επιβεβαιώθηκε ο ισχυρισμός για την εκτεταμένη χρησιμοποίηση των προσκτισμάτων της βόρειας πλευράς της βασιλικής του αγίου Δημητρίου, ως ταφικών παρεκκλησίων για τον ενταφιασμό αρχιεπισκόπων της Θεσσαλονίκης, αλλά κατά πάσα πιθανότητα και άλλων επισήμων προσώπων της πόλεως.

Η απόφαση να ενταφιασθεί το σκήνος του αρχιεπισκόπου Μεθοδίου στον ίδιο τάφο, όπου είχε κατατεθεί και το λείψανο του Αντωνίου του ομολογητή, είχε ως αποτέλεσμα να αποκαλυφθεί στους παρευρισκομένους, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Γρηγόριος, πιθανότατα με την ιδιότητα του διακόνου, ότι το λείψανο του αρχιεπισκόπου Αντωνίου είχε διαφυλαχθεί επί 46 χρόνια μετά τον ενταφιασμό του, άφθαρτο: «Ἵπερ ἅγιον λείψανον μέχρι τοῦ νῦν Χριστὸς εἰς δόξαν αὐτοῦ διαφυλάττει σῶον καὶ ἀδιάλυτον... εὖρομεν τὸ πανάγιον Ἰαντωνίου σῶμα μεθ' ὧν κεκόσμητο ἀρχιερατικῶν ἐπίπλων σχεδὸν ἅπαν ὀλόκληρον καὶ ἀμείωτον...».

Ὡς στοιχεῖα, με τα οποία πιστοποιείται η αγιότητα του αρχιεπισκόπου Αντωνίου, ο Γρηγόριος κληρικός χρησιμοποίησε την ομολογία της ορθόδοξης πίστεως και διδασκαλίας για την τιμή των ιερών εικόνων, την οποία τεκμηριώνει με την παράθεση του κειμένου του αντιρρητικού λόγου προς τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε', και την αφθαρσία του λειψάνου του, όπως είχε αποκαλυφθεί περίτρανα και στον ίδιο. Πρόκειται για κριτήρια αγιότητας ευρύτατα διαδεδομένα κατά την εικονομαχική και μεταεικονομαχική περίοδο, όπως διαπιστώνεται από την έρευνα των αγιολογικών κειμένων που γράφτηκαν κατά την περίοδο της Εικονομαχίας και μετά από αυτήν.

Αν και το όνομα του αγίου Αντωνίου του ομολογητή δεν εγγράφηκε στο Συναξάριο της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως ούτε και στο Τυπικόν της Μεγάλης Εκκλησίας, ωστόσο έχει συμπεριληφθεί σε νεωτέρους καταλόγους των αγίων της Θεσσαλονίκης, καθώς επίσης και στη δεύτερη ακολουθία που συνέταξε ο μακαριστός υμνογράφος της Μεγάλης Εκκλησίας, μοναχός Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης, προς τιμήν «πάντων τῶν ἐν Θεσσαλονίκη ἁγίων».

Η μοναδική γνωστή απεικόνιση του αγίου Αντωνίου του ομολογητή είναι η σύγχρονη τοιχογραφία του στην κάτω ζώνη του δευτέρου δεξιού πεσού στο μητροπολιτικό ναό του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, στη Θεσσαλονίκη.

Σχετικές συνδέσεις

- [Οσία Θεοδώρα η εν Θεσσαλονίκη](#)
- [Όσιος Θεόδωρος ο Ομολογητής ηγούμενος Μονής Στουδίου](#)

Παραπομπές

- [Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης](#)